19 Ιουνίου 2021

Ευγένιος Βούλγαρης: Ο homo universalis του Νέου Ελληνισμού και φωτιστής του Γένους

/ Ορθοδοξία· Διεθνές Πρακτορείο Εκκλησιαστικών Ειδήσεων

Σαν σήμερα εκοιμήθη στην Αγία Πετρούπολη ο Ευγένιος Βούλγαρης, Αρχιεπίσκοπος Σλαβενίου και Χερσώνος, το 1806. Ο Ευγένιος Βούλγαρης, λόγιος κληρικός και κορυφαίος διδάσκαλος του Γένους, μία από τις σπουδαιότερες μορφές του νεώτερου Ελληνισμού, με ορθόδοξη αυτοσυνειδησία, συνέβαλε με το έργο του στην αφύπνισή του Νέου Ελληνισμού.

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΤΕ – Η Ομιλία του Πανοσιολ. Καθηγουμένου της Ι.Μ.Μ. Βατοπαιδίου, Γέροντος Εφραίμ για την

προσωπικότητα του μεγάλου φωτιστή του Γένους, Ευγενίου Βουλγάρεως, κατά τις εργασίες του Συνεδρίου που συνδιοργάνωσε η Ι. Μονή με την Ι. Μητρόπολη Κερκύρας (Αθήνα, 18-19 Νοεμβρίου 2016):

ΔΕΙΤΕ – ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ: Ο homo universalis του Νέου Ελληνισμού – 300 χρόνια από τη γέννησή του

ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΤΕ – Ο Συμεών Πασχαλίδης, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ και Διευθυντής του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών μιλάει για την πολύπλευρη προσωπικότητα του Ευγενίου Βουλγάρεως, την ευρυμάθεια και έργο του μεγάλου λογίου του 18ου αιώνα, με το οποίο σημάδεψε την πνευματική ιστορία του Νέου Ελληνισμού:

ΕΥΓΕΝΙΟΣ ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ

Γεννήθηκε στις 11 Αυγούστου 1716 στην Κέρκυρα και το όνομά του ήταν Ελευθέριος. Ευγένιος ονομάστηκε κατά την χειροτονία του σε διάκονο το 1737 ή το 1738. Τα παιδικά του χρόνια τα πέρασε στη Ζάκυνθο, πατρίδα του πατέρα του και στην Κέρκυρα.

Η βασική πηγή για το βίο του Ευγένιου, μέχρι τη μετάβασή του στη Ρωσία, είναι η σύντομη βιογραφία του Γεώργιου Αινιάν, (αρχές του 19ου αι). Οι πληροφορίες που δίνει ανταποκρίνονται σε γενικές γραμμές, στην πραγματικότητα.

Για τη ζωή του στη Ρωσία έχουμε τη μελέτη του Stephen Batalden, η οποία στηρίχθηκε σε στοιχεία που συγκέντρωσε ο συγγραφέας από έρευνα σε ρωσικά αρχεία.

Σπούδασε αρχικά στην Κέρκυρα κοντά στον ιερομόναχο Ιερεμία Καββαδία και μετά μαθήτευσε για ένα διάστημα δίπλα στον Αντώνιο Κατήφορο (1685-1763) στη Ζάκυνθο, από τους οποίους γνώρισε ουσιαστικά την θεολογία, πέρα από την προσωπική του σχέση με την Αγία Γραφή και την πατερική παράδοση. Οι ειδήσεις για τις σπουδές του δεν είναι βέβαιες και επαρκείς. Οι παλαιότεροι βιογράφοι του αναφέρουν ότι σπούδασε στην Άρτα «όπου εσχολάρχει σοφός τις διδάσκαλος Αθανάσιος ονομαζόμενος» και μετά στα Ιωάννινα ως μαθητής του Μεθόδιου Ανθρακίτη.

Από το 1738 μέχρι το 1742, δεν γνωρίζουμε που βρίσκεται. Μερικοί πιθανολογούν ότι πήγε στη Ζάκυνθο για να υπηρετήσει ως ιερέας. Το διάστημα 1739 ή 1740 υπάρχει εικασία ότι βοηθήθηκε από προκρίτους των Ιωαννίνων και μετέβη στην Ιταλία για σπουδές. Υπάρχουν πληροφορίες ότι βρισκόταν 2 ή 3 χρόνια στη Βενετία, δεν έχουμε όμως ένδειξη για σπουδές στο φημισμένο πανεπιστήμιο της Πάντοβα. Στη Βενετία δίδαξε στο Φλαγγινιανό Φροντιστήριο και διετέλεσε ιεροκήρυκας στο ναό του Αγίου Γεωργίου. Τα ενδιαφέροντά του ήταν πολύπλευρα: αρχαία ελληνική, λατινική και εβραϊκή φιλολογία, θεολογία, θετικές επιστήμες, ξένες γλώσσες και προπάντων νεότερη ευρωπαϊκή φιλοσοφία. Δεν λύθηκε πάντως το ερώτημα πού σπούδασε την φιλοσοφία που εισήγαγε κατόπιν στα σχολεία της τουρκοκρατούμενης Ελλάδας.

Το 1742 οι πλούσιοι Ηπειρώτες έμποροι της Βενετίας αδελφοί Μαρούτση ίδρυσαν στα Ιωάννινα μια ανώτερη σχολή και ανέθεσαν τη διεύθυνσή της στον Βούλγαρη. Όταν σε ηλικία 26 ετών, αναλαμβάνει τη σχολαρχία της Μαρουτσαίας σχολής είναι ένας από τους πιο καταρτισμένους στη φιλοσοφία λογίους της εποχής του. Είναι αποφασισμένος να καθιερώσει στην πνευματική ζωή ένα νέο φιλοσοφικό και εκπαιδευτικό πρότυπο. Δίδαξε στη σχολή από το 1742 ως τις αρχές του 1746, τη φυσική και τα μαθηματικά του Νιούτον και του Λάιμπνιτς, τον εμπειρισμό του Λοκ, τα φιλοσοφήματα του Τόμας Χομπς και Βολφ κ.α. Οι νεωτερισμοί του Βούλγαρη προκάλεσαν την αντίδραση και αντιζηλία του Βασιλόπουλου Μπαλάνου (1690-1760), «συντηρητικού» δασκάλου της αντίπαλης σχολής Γκιούνμα των Ιωαννίνων και αναγκάστηκε τελικά να παραιτηθεί. Το 1746 εγκαταλείπει τα Ιωάννινα και αναλαμβάνει τη σχολαρχία της σχολής της Κοζάνης στην οποία δίδαξε μέχρι το 1750. Τότε με παρέμβαση των αδελφών Μαρούτση επανήλθε στη θέση του στα Ιωάννινα που την κράτησε ως το 1752.

Η δεκάχρονη εκπαιδευτική δραστηριότητα του Ευγένιου τον έχει κάνει ευρύτερα γνωστό στον ελλαδικό χώρο. Με σιγίλλιο του ο πατριάρχης Κυρίλλος Ε΄(Μάϊος 1750) ορίζει το Πρόγραμμα Σπουδών της Αθωνιάδας περιλαμβάνοντας και τη διδασκαλία της Θεολογίας: Ιδρύεται «...φροντιστήριον ελληνικών μαθημάτων, παιδείας τε και διδασκαλίας παντοδαπούς, εν τε λογικαίς, φιλοσοφικαίς τε και θεολογικαίς επιστήμαις...» και την άνοιξη του 1753 του ανέθεσε τη διεύθυνση της Σχολής, η οποία είχε ιδρυθεί από τη Μονή Βατοπαιδίου τρία χρόνια νωρίτερα και στην οποία γίνονταν δεκτοί μοναχοί αλλά και λαϊκοί. Στο έγγραφο του διορισμού, ο Πατριάρχης χαρακτηρίζει τον Ευγένιο Βούλγαρη «άνδρα πεπαιδευμένον και λόγιον και παντοδαπαίς επιστήμαις κεκοσμημένον και γεγυμνασμένον και δυνάμενον παιδεύσαι τους μαθητάς ου μόνον την γραμματικήν και την λογικήν τέχνην, αλλά και την φιλοσοφίαν και τας μαθηματικάς επιστήμας και την θεολογίαν και όσα εις την ηθικήν φιλοσοφίαν ανήκουσιν, ως εν πάσι τούτοις αποχρώντως μεμυημένον» και «ος τις μετά της φιλοσοφίας ηδύνατο να διδάσκη τους μέλλοντας κληρικούς και ποιμένας του Χριστιανικού λαού τα υγιά δόγματα της ιεράς ημών πίστεως». Αποστολή της σχολής ήταν να προσφέρει στους μελλοντικούς κληρικούς και ποιμένες υψηλού επιπέδου φιλοσοφική και θεολογική παιδεία. Ασφαλώς ο Βούλγαρης θα δίδασκε θεολογία όπως την περιγράφει στο «Θεολογικόν» αν και δεν χρησιμοποίησε το βιβλίο του. Και ο μαθητής του Άγιος Αθανάσιος Πάριος στην «Επιτομήν» του, δεν αρνείται την διδασκαλία στοιχείων Θεολογίας από τον μεγάλο διδάσκαλό του.

Στην σχολή δίδαξε λογική, εισαγωγή στη φιλοσοφία, μεταφυσική, αριθμητική, γεωμετρία, φυσική και κοσμογραφία χρησιμοποιώντας δικές του μεταφράσεις

έργων Δυτικοευρωπαίων φιλοσόφων, μαθηματικών και φυσικών. Η θητεία του στη σχολή ήταν η γονιμότερη της διδασκαλικής του σταδιοδρομίας. Ανέδειξε δε και άλλους μεγάλους δασκάλους του Γένους και Αγίους της Εκκλησίας, όπως τον Αθανάσιο τον Πάριο και τον Κοσμά τον Αιτωλό.

Έξι χρόνια όμως αργότερα, τον Ιανουάριο του 1759, αναγκάστηκε να αποχωρήσει καθώς αντίθετοι κύκλοι στην Ακαδημία και ιδιαίτερα η διάστασή του με τον Πατριάρχη Κύριλλο Ε΄ προκαλούσαν δυσχέρειες στο έργο του. Αποσύρθηκε για μερικούς μήνες στη Θεσσαλονίκη. Το φθινόπωρο του ιδίου έτους με τη μεσολάβηση του «πρίγκηπος Γρηγορίου του Γκίκα διερμηνέως τότε της των Οθωμανών βασιλείας, ανδρός πολυμαθούς και ενθέρμου υποστηρικτού των σοφών ανδρών», καλείται στην Κωνσταντινούπολη για να αναλάβει τη σχολαρχία της Πατριαρχικής Ακαδημίας (Μεγάλης του Γένους Σχολής). Ο πατριάρχης Σεραφείμ Β΄ ο Άννινος που αναθέτει αυτό το καθήκον στον Ευγένιο είναι αυτός που τον χειροτόνησε διάκονο και ο μόνος αντιπρόσωπος του Οικουμενικού Πατριαρχείου που παραβρέθηκε στη χειροτονία του σε αρχιεπίσκοπο Σλαβινίου και Χερσώνος στη Μόσχα.

Μετά την ανάληψη της διεύθυνσης το Πατριαρχείο αναγγέλλει την αναβάθμιση της σχολής. Η επιστολή του αναφέρει ότι «συνεκροτήθη εν τη βασιλευούση των πόλεων κοινόν φροντιστήριον, εις παράδοσιν των θύραθεν επιστημονικών και της καθ’ ημάς ιεράς θεολογίας, εν ω αποκατεστάθη καθηγεμών και διδάσκαλος ο οσιώτατος και σοφολογιώτατος κυρ-Ευγένιος, ανήρ σοφώτατος και πολυμαθέστατος, καθ’ α διά μακράς πείρας εγνώσθη».

Στην Κωνσταντινούπολη ως καθηγητής της Πατριαρχικής Σχολής παρέμεινε για τρία χρόνια. Παραιτήθηκε εξαιτίας διαβολών και αντιζηλιών. Παρέμεινε στην πόλη φιλοξενούμενος του άλλοτε ηγεμόνα της Μολδαβίας και Βλαχίας Γρηγόριου Γκίκα.

Απογοητευμένος από τη συνεχή αντίδραση που προκαλούσε η διδασκαλία του και οι δυσκολίες συνέχισης του έργου του, τον οδήγησαν να φύγει από την Ελλάδα και να περάσει τα υπόλοιπα χρόνια της ζωής του σε ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού όπου ασχολήθηκε με εκκλησιαστικά καθήκοντα και με την έκδοση έργων του. Στην αρχή πήγε στη Βλαχία, στο Βουκουρέστι, όπου έμεινε περίπου ένα

χρόνο. Εκεί «τον δεξιώνεται» ο ηγεμόνας της Βλαχίας Κωνσταντίνος Ρακοβίτζα και ο διάδοχός του Στέφανος Ρακοβίτζα. Από εκεί στις αρχές του 1764 πήγε στη Λειψία, όπου έμεινε οκτώ χρόνια. Φαίνεται ότι ένας από τους στόχους του κατά την παραμονή του εκεί είναι η υλοποίηση ενός συγγραφικού και εκδοτικού προγράμματος, που οι περιπέτειες των προηγούμενων χρόνων δεν του είχαν επιτρέψει να πραγματώσει. Το 1766 εκδίδει τη «Λογική», ένα έργο ήδη γνωστό και εξαιρετικά διαδεδομένο στον ελληνόφωνο πνευματικό χώρο.

Στη Λειψία έχει την ευκαιρία να στραφεί συστηματικότερα στη μελέτη της προάσπισης της Ορθοδοξίας από τη ουνιτική «απειλή». Στη μετάφραση του δοκιμίου «Περί των διχονοιών των εν ταις εκκλησίαις της Πολονίας. Δοκίμιον ιστορικόν και κριτικόν» που δημοσιεύτηκε στη Λειψία «χωρίς όνομα τόπου και προσώπου διά τον επικρατούντα φόβον εκ της Δυτικής Εκκλησίας» αναφέρεται στην ουνιτική πολιτική της Καθολικής Εκκλησίας και τα δικαιώματα των Ορθοδόξων και Διαμαρτυρομένων πληθυσμών της Πολωνίας έναντι των Καθολικών, προσθέτει και εκτενείς ιστορικές και κριτικές σημειώσεις, οι οποίες τεκμηριώνουν το σοβαρό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι Ορθόδοξοι πληθυσμοί της Πολωνίας. Την ίδια χρονιά που δημοσιεύεται το δοκίμιο, το 1767, η Μεγάλη Αικατερίνη εισβάλει στην Πολωνία, ως υπερασπίστρια των Ορθοδόξων αδελφών και με πρόσχημα την αποτροπή του εμφυλίου πολέμου.

Στο έργο του, το Σχεδίασμα περί της ανεξιθρησκείας, ήτοι περί της ανοχής των ετεροθρήσκων, θέτει το ζήτημα της θρησκευτικής ελευθερίας από τη δική του σκοπιά διαφωνώντας με την άποψη του Βολταίρου. Κατά τον Βούλγαρη ἐλευθερία της σκέψης μπορεί να υπάρχει μόνο στις ανθρωπιστικές τέχνες και τις επιστήμες. *«Εις τα θεία και μυστηριώδη της πίστεως δόγματα, η ελευθερία του συλλογίζεσθαι είναι θρασύτης, διότι το να ζητή τις λόγον εις τα λόγου επέκεινα είναι άνοια».* Όταν η ψυχή προσπαθεί «να ιδή με άλλο φως» όσα διδάσκει η Αγία Γραφή και η Εκκλησία, τυφλώνεται και παραπλανάται. Ελευθερία τέτοιου είδους δεν επιτρέπεται να διεκδικεί κανείς ούτε για τον εαυτό του ούτε για τους άλλους. Και οι ευσεβείς ηγεμόνες οφείλουν να μεριμνούν ώστε να αποφεύγεται η διαφθορά που προκαλείται από την κακή χρήση τούτης της ελευθερίας.

Ο Βούλγαρης θέλει να χρησιμοποιήσει την έννοια της ανεξιθρησκείας για να προασπίσει τα συμφέροντα των Ορθοδόξων πληθυσμών και να προπαγανδίσει τη θρησκευτική και διοικητική ενοποίηση της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Με τις σημειώσεις και τα σχόλιά του στο κείμενο του Βολταίρου καθώς και με την προσθήκη του δικού του *Σχεδιάσματος περί της ανεξιθρησκείας* επιχειρεί να μεταπλάσει το αρχικό έργο σύμφωνα με τις προσωπικές του πολιτικές

προσδοκίες.

Το 1771 ύστερα από συστάσεις του Βασίλι Ορλώφ, με τον οποίον γνωρίστηκε στη Λειψία, προς την αυτοκράτειρα της Ρωσίας Μεγάλη Αικατερίνη Β΄ προσκλήθηκε και εγκαταστάθηκε στην Πετρούπολη ως βιβλιοθηκάριος της αυτοκρατορικής αυλής. Παρά την άγνοια της γλώσσας, και τους δισταγμούς του, τον έκαμψε η σκέψη ότι θα υπηρετήσει μια εμπνευσμένη Αυτοκράτειρα και το ότι την εποχή εκείνη βρισκόταν σε εξέλιξη ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1768-74). Η προσδοκία της απελευθέρωσης του υπόδουλου γένους των Ελλήνων εκφράσθηκε από τον Βούλγαρη στην προσφώνησή του κατά την παρουσία του στην αυτοκράτειρα όσο και σε σειρά από φιλελληνικά φυλλάδια που δημοσίευσε. Μεταφράζει μια σειρά από κείμενα μετά από αίτηση της αυτοκράτειρας και συγγράφει την πραγματεία *Στοχασμοί εις τους παρόντας κρισίμους καιρούς, του κράτους του Οθωμανικού* (1772), προπαγανδίζοντας την ίδρυση μίας νέας ελληνικής ηγεμονίας ως εγγύηση της ευρωπαϊκής σταθερότητας. Τα χρόνια του στη Ρωσία ήταν δημιουργικά από πολλές απόψεις.

Μετά από τέσσερα χρόνια παραμονής στη Ρωσία χειροτονείται στη Μόσχα αρχιεπίσκοπος Σλαβονίου και Χερσώνος. Φεύγει για την Παλτάβα, όπου βρίσκεται η έδρα της αρχιεπισκοπής. Κατά την παραμονή του εκεί φροντίζει για την οργάνωση των προσφυγικών οικισμών, ιδρύει ναούς και θεολογικό σεμινάριο, όπου παραδίδονται και μαθήματα ελληνικών σπουδών. Ως διευθυντή καλεί από το Ιάσιο το φίλο και συμπατριώτη του Νικηφόρο Θεοτόκη υπέρ του οποίου παραιτήθηκε από τον αρχιεπισκοπικό θρόνο (1779).

Εγκαταστάθηκε στη Χερσώνα ασχολούμενος με την μελέτη και τη συγγραφή.

Μετέφρασε στα αρχαία ελληνικά σε στίχους τα «Γεωργικά» και την «Αινειάδα» του Βιργίλιου, την οποία εξέδωσε με αξιόλογα σχόλια και υποσημειώσεις. Πριν φύγει από τη Χερσώνα πούλησε τη βιβλιοθήκη του στον Διοικητή της περιοχής στρατηγό Γριγκόρι Ποτέμκιν. Σήμερα ένα μέρος της φυλάσσεται στην Πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη του Καζάν.

Κατά την τε-λευταία αυτή περίοδο της ζωής του συνέχισε αμείωτη τη συγγραφική, μεταφραστική και εκδοτική του δρα-στηριότητα. Το 1802 και σε ηλικία 86 ετών αποσύρθηκε στη Μονή Αγίου Αλεξάνδρου Νιέφσκι,, όπου πέθανε στις 1ο Ιουνίου 1806. Έως το τέλος της ζωής του διατηρούσε τη διαύγεια του πνεύματος και τη δυνατότητα να μελετά και να προσεύχεται.

Η συγγραφική παραγωγή του είναι μεγάλη, σε όγκο και ποικιλία. Έγραψε

πραγματείες: νομικές, ιστορικές, θεολογικές, γραμματικές, γλωσσικές, αστρονομικές, πολιτικές, μαθηματικές, αρχαιολογικές, περί μουσικής, περί ανεξιθρησκείας, περί ευθανασίας, περί παλιρροιών· εγχειρίδια λογικής, μαθηματικών, μεταφυσικής, ποιήματα, λόγους, εκκλήσεις προς την Αικατερίνη Β΄ για την απελευθέρωση της Ελλάδας και εκατοντάδες επιστολές.

Στα θεολογικά έργα του συγκαταλέγονται: το Θεολογικόν, η Αδο-λεσχία φιλόθεος ήτοι, εκ της αναγνώσεως της ιερός Μωσαϊκής Πεντατεύ-χου Βίβλου επιστάσεις ψυχωφελείς τε και σωτηριώδεις ά.τ. 1801, το Κεκραγάριον του θείου και ιερού Αυ-γουστίνου, επισκόπου Ιππώνος, Μό-σχα 1824, η Ορθόδοξος ομολογία ήτοι, Πίστεως έκθεσις κατά την του Χριστού αγίαν καθολικήν, αποστολικήν Εκκλησίαν, Αίγινα 1828. Επιστολή προς Πέτρον τον Κλαίρκιον περί των μετά το σχί-σμα αγίων (1844).

Από τα έργα του αξί-ζει να σημειωθούν: Διατριβή περί ευθανασίας (1804), Τα αρέσκοντα τοις φιλοσόφοις, ήτοι τα περί των φύσει όντων φιλοσοφούμενα (1805), Περί συστήματος του πα-ντός (1805), Στοιχεία της μεταφυσι-κής (οντολογία, κοσμολογία, ψυχο-λογία, 1805), Πραγματεία περί μουσικής (1868). Μετέφρασε επί-σης την Εισαγωγή εις την φιλοσο-φίαν του Γκραάβεσάντε (1805), το Σπαρτίον έντριτον κατά των επηρεαστών της εις Χριστόν αμωμήτου πίστεως ψευδοφιλοσόφων (1804) και το έργο Αι καθ’ Όμηρον αρ-χαιότητες του Κουιρίνι (1804).

Πρω-τεύουσα θέση στα φιλοσοφικά του έργα κατέχει η «Λογική» του και μπορεί να θεωρηθεί σαν το θεμε-λιακό φιλοσοφικό έργο του νεοελληνικού Διαφωτισμού. Στον στοχασμό του συνυπάρχουν η νεώτερη φιλοσοφία και η πειραματική επιστήμη μαζί με την αφοσίωσή του στην Ορθοδοξία: όπως ο ίδιος ομολογεί, παραμένει ένας θεολογών φιλόσοφος (*θεολογείν φιλοσοφικώς αιρούμενος*). Στις πολυάριθμες σημειώσεις της Λογικής περιλαμβά-νει χωρία από αρχαίους Βυζαντινούς και νεώτερους φιλοσόφους, όπως τον Μπέικον, τον Ντεκάρτ, τον Βολφ, τον Χομπς, τον Γκραβεσάντε, τον Μαλμπράνς κ.ά. Σκοπός του Βούλγαρη στη Λογική δεν ήταν να προσφέρει μια πρωτότυπη συμβολή αλλά μια πλού-σια εισαγωγή στον λογικό στοχασμό γραμμένο όμως σε αρχαία ελληνική γλώσσα, το βιβλίο αυτό έγινε δύσκο-λα κατανοητό από τους σπουδαστές για τους οποίους προοριζόταν.

Με τη διδασκαλία του και τα συγ-γράμματά του εγκαινίασε μια νέα εποχή στην ιστορία της ελληνικής παιδείας. Παραμερίζοντας την αριστοτελική παράδοση, που επί δεκαπέντε αιώνες κυριάρ-χησε στην ελληνική Ανατολή, αυτός πρώτος δίδαξε στη σπουδάζουσα νεολαία της τουρκοκρατούμενης Ανατολής τον ορθολογισμό του Ντεκάρτ, τον εμπειρισμό του Τζων Λοκ, τη φυσική και τα μαθηματικά του Νιούτον

και του Λάιμπνιτς, τα φιλοσοφήματα του Χομπς, του Μαλεμπράνς, του Βολφφ κ.ά. Μπόρε-σε να συνδυάσει, χωρίς αβαρίες στη συνείδηση και τη ζωή του, το «νεωτερικό» πνεύμα με τη χρι-στιανική ορθοδοξία, αφού, όπως έγραφε ο ίδιος, *«ούτως αεί φιλοσοφείν πειρατέον, ως διά παντός και επί πάσιν αιρείσθαι μεν το τω ορθώ λόγω σύμφωνον, μηδέν δε πρεσβεύειν της αποκαλυφθείσης εν ταις Γραφαίς αλήθειας διάφωνον»*. Και στα μη θεολογικά έργα του υπάρχουν θεολογικές παρεμβολές. Ο θεολογικός στοχασμός είναι κυρίαρχος σ' όλη την συγγραφική παραγωγή του.

Οι ερευνητές του έργου του αναφέρουν την «αγάπη για τον ησυχαστικό μοναχισμό»(Podskalsky), ως κληρονόμο της μυστικής θεολογίας της Ορθοδόξου Ανατολής (Β. Τατάκης και Πασχ. Κιτρομηλίδης), ότι βρίσκεται «εκατό τοις εκατό στο έδαφος της παραδοσιακής Ορθοδοξίας, όχι μόνο ως προς το δόγμα, αλλά και ως προς την εκκλησιαστική πράξη (Knapp), ότι είναι φιλακόλουθος(Γούδας). «Ο Βούλγαρης παρουσιάζεται τύπος του Νεοέλληνα λογίου, που πηγαίνει προς την Δύση, αποδέχεται την φιλοσοφία και την επιστήμη, αλλά δεν θυσιάζει τίποτε από την κληρονομία του Έλληνος ορθοδόξου»(Τατάκης).«Υπόστρωμα του διανοητικού βίου και των πνευματικών βιωμάτων του Βούλγαρη παρέμεινε πάντα η Ορθόδοξη παρακαταθήκη της καθ' ημάς Ανατολής με τις ησυχαστικές ρίζες και τις αποφατικές της εκφάνσεις, παρά τις κατά καιρούς αποστάσεις που παίρνει από την εκκλησία και τα ζωηρά φιλοσοφικά και τα επιστημονικά του ενδιαφέροντα. Πάνω σ' αυτό το παραδοσιακό, που υποβόσκει πάντα στις παρυφές της σκέψης όταν δεν καταλαμβάνει το προσκήνιο, θεμελιώθηκε το επιβλητικό οικοδόμημα του έργου του» (Κιτρομηλίδης).

Όπως γράφει ο π. Γεώργιος Μεταλληνός: «Σοβαρό λάθος είναι η κατάταξη του Βούλγαρη μεταξύ των Διαφωτιστών, όπως γίνεται και για τον Πατροκοσμά, στον χώρο της εκπαιδεύσεως. Το άνοιγμα του Βούλγαρη στην ευρωπαϊκή επιστήμη είναι καθαρά πατερική στάση και καθόλου δεν σημαίνει ότι ο Βούλγαρης μπορεί να εγκλωβιστεί σε κάποια παράταξη του Διαφωτισμού η να ταυτιστεί με όλο το φάσμα του πολύπλευρου αυτού κινήματος. Ο Διαφωτισμός είναι για τον Βούλγαρη «ένα προκλητικό πεδίο γνώσης, αλλά ποτέ μια αποδεκτή κοσμοθεωρία». Ακόμη και σε καθαρά επιστημονικά θέματα παραμένει κριτικός έναντι του Διαφωτισμού, μένοντας πιστός στην παράδοση των αγίων Πατέρων. Η επιστημονική αυτοσυνειδησία του Βούλγαρη δηλώνεται σαφώς στο «Κατά Λατίνων»: «Τί κοινόν έχει η σοφία του κόσμου με την σοφίαν του Θεού; Η σοφία του κόσμου είναι πλάνη, είναι αφροσύνη, είναι μωρία, κατά τον Παύλον, όταν είναι κεχωρισμένη από την σοφίαν του Θεού, ήτις είναι η αληθινή πίστις. Αυτή είναι η όντως σοφία, η άσφαλτος σοφία και άπταιστος, σοφία ορθή».

ΠΗΓΕΣ:

Γ. Εφραίμ Βατοπαιδινός: «Ευγένιος Βούλγαρις (1716-1806). Ο φωτιστής του Γένους»

Συμεών Πασχαλίδης: Ο Ευγένιος Βούλγαρης ως γνήσιος εκφραστής του οικουμενικού Ελληνισμού

Πηγή: Πεμπτουσία – Αλέξανδρος Χριστοδούλου, Θεολόγος

Πηγή: Πεμπτουσία – Αλέξανδρος Χριστοδούλου, Θεολόγος

Πηγή: www.orthodoxianewsagency.gr